

központ” és a „hálózat” típusú modellek. A cikk részletesen elmagyarázza ezeket a fogalmakat, s kutatási eredmények alapján a kialakult helyzet okaira is kitér.

(Autoref.)

94/116

SANZ, E. – RUBIO, L.: Necesidades de información en las empresas: estudio de un caso = Rev.Esp.Doc.Cient. 16.vol. 1993. 3.no. 229-236.p. Bibliogr. 12 tétel.

Res. angol nyelven.

Vállalati információigények: esettanulmány

Igény; Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Üzemi tájékoztatási központ

A vállalati információigények tanulmányozása fontos és többféle módon vizsgálható probléma. Az Indiana State University által végzett vizsgálat egyaránt használt kérdőíven alapuló interjúkat és méréseket az egyes információforrások használatáról. Általánosítható tanulság, hogy a vállalat sikeres tevékenysége érdekében nagy mennyiségű és sokféle információforrást kell használnia, ám az esetek többségében nem ismerik mindazokat a lehetőségeket, amelyeket a könyvtárak és információk központok nyújtanak, ezért ezeket ismertetni, népszerűsíteni kell. A vállalati szervezetben szükség van megfelelően képzett munkatársakkal rendelkező egységre, amely az információk gyűjtésével, felkutatásával, rendszerezésével/feldolgozásával foglalkozik. A vállalatoknak ismerniük és követniük kell az egyetemeken és más kutatóhelyeken folyó kutatómunkát.

(Mohor Jenő)

Lásd még 93, 118-119, 139

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

94/117

JAPSEN, Anne Lise: Book selection in Danish public libraries = Scand.Public Libr.Q. 26.vol. 1993. 4.no. 20-23.p.

Vita a dán közművelődési könyvtárak gyarapítási politikájáról

Állománygyarapítás; Igény; Közművelődési könyvtár

Hosszú ideje folyik vita Dániában arról, hogy a közművelődési könyvtárak „behódnak”-e a közönség igényeinek vagy minőségi munkákkal gyarapítják állományukat.

A dán országos könyvtári hatóság felmérése kimutatta, hogy a nyolcvanas években a gyarapítási keretek nem nőttek a könyvtárak költségvetésével párhuzamosan. Ennek, és a meredeken felfutó könyváraknak tudható be, hogy a gyarapodás 27%-kal csökkent, miközben a kiadás mintegy 2000 címmel, elsősorban ismeretterjesztő művekkel bővült. Ezzel párhuzamosan nőtt a kevesebb művet beszerző (fel nőttek számára évi 3000 alatt), kisebb könyvtárak aránya.

E felmérés nyomán 1989-ben megvizsgálták a felnőtteknek beszerzett könyvek összetételét. 114, egyértelműen kedvező kritikát kapott (12 bestseller) szépirodalmi könyv vásárlását nézték meg valamennyi közművelődési könyvtárban. Azt találták, hogy a könyvtárak főként bestsellereket és népszerű – főként dán – regényeket vásárolnak. Igen kevésbé kelendő a színvonalas külföldi regényirodalom és még kevésbé a költészet. A könyvtárak köteteseti központja szerint az ún. magas irodalomnál jóval kelendőbb a közepes vagy gyenge színvonalú irodalom. Össze-

foglalva: a könyvtárak csak olyan mértékben keresik a minőséget, amennyire az találkozik az igényekkel. Az ismeretterjesztő könyvekkel hasonló a helyzet: a várt igényeknek elébe menve népszerű emberek életrajzából és a magánéletről kapcsolatos irodalomból (a magánnyal, szorongással, testbeszéddel, koleszterin-diétával, erotikus masszázzsal stb. foglalkozó könyvekből) fogy a legtöbb.

A beszerzés arányait tekintve a kisebb könyvtárak elsősorban a népszerű műveket szerzik be, és minél kisebb az ellátandó körzet, annál kevesebbet. Vagyis a kisebb közigazgatási egységben kettős értelemben is gyengébb az ellátás. A példányszámok megítélése meglehetősen egységes – a beszerzési irányelvek, gyarapítási tanácsadás intencióinak megfelelően.

Kérdés, hogy a könyvtárak gyarapítása megfelelő-e céljuknak, amely – a könyvtári törvény szerint – az oktatás, a felvilágosítás és más kulturális tevékenységek elősegítése. A könyvtári hatóságnak jobban oda kell figyelnie erre, tovább kell folytatnia vizsgálódásait és talán több kritériumot kell megadnia a szerzeményezés orientálására.

(Orbán Éva)

94/118

ZARZEBSKI, Tadeusz: Specjalizacja zbiorów i bibliotek = Bibliotekarz. 1993. 9.no. 23-30.p.

A gyűjtemények és a könyvtárak specializálása

Egybehangolt állományalakítás; Gyűjtőkör; Szakkönyvtár

A természet- és alkalmazott tudományoknak a 17. század óta tartó, mind gyorsabb fejlődése kikényszerítette a könyvtárról alkotott nézetek változásait is, bár ez utóbbi folyamat meglehetősen elmaradt az előbbtől, aminek egyik fő oka – legalábbis a nagy általános könyvtárak esetében – az állományi inercia. Emiatt a könyvtárak esetenként kikerültek a tudományos kommunikáció áramköréből, ami diszfunkcionális eltévelyedés.

Míg a K+F a legújabb tudományos gondolatok gyors könyvtári megjelenését kívánja, addig a könyvtáraknak a hajdani tudományos eredmények rögzítéseit is a lehető legtovább őrizniük kell. E kettős követelménynek a könyvtári rend-

szer részint szűken szakosodott kisebb és tágabban szakosodott nagyobb könyvtárak hálózati kooperációjával, részint a tárolókönyvtárak és főlőspéldány-raktárak hálózatával tudna megfelelni. Míg a tárolókönyvtárak a specializált hálózati kooperációk „hinterlandját” képeznék (minden ritkán használt, de a gyűjtőkörükbe vágó dokumentumból egy-egy példányt őrizve), addig a főlőspéldány-raktárak regionális alapon működhetnének.

Nagyon fontos az imént megemlített intézmények funkciójának egzakt meghatározása. A tágabban szakosodott nagyobb könyvtárak, vagy ahogy egy 1979-ből származó jogszabály nevezi őket: a központi könyvtárak feladata a szűk szakosodású kisebb könyvtárak szolgáltató hálózatokba történő összefogása (miközben a részvétel minden könyvtár számára önkéntes, s egy-egy könyvtár akár több hálózatba is „beléphet”). A tárolókönyvtárak biztonsági funkciót látnának el, a főlőspéldány-központok pedig újraelosztással és értékesítéssel (antikvár kereskedelem, ipari hasznosítás) foglalkoznának.

Az egyes szakosodott hálózatokból az állománykivonásnak előbb a tárolókönyvtári szűrőn kell átmennie, s csak az ott sem szükséges példányok kerülnek a főlőspéldány-raktárakba. Ez alól csak az 1945 után kiadott lengyel dokumentumok képeznének kivételt, amelyek, ha valahol fölöslegessé váltak, azonnal a főlőspéldány-raktárakba irányíthatók.

A cikk szerzője elismeri, hogy az imént megemlített 1979. évi jogszabály helyes irányba tapogatózott. Két hibája van: az egyik a központosított megoldás, az együttműködés – mondhatni így – „parancsba adása”, a másik, hogy összemossa a központi könyvtár, a tárolókönyvtár és a főlőspéldány-raktár funkcióit. (E funkciók megkülönböztetése akkor is szükséges, ha történetesen valamelyik intézményre több is hárul belőlük.)

A cikket szerzője és a közlétező folyóirat egyaránt vitaindítónak szánta.

(Futala Tibor)

94/119

GABEL, Gernot U.: Das System der französischen Schwerpunktbibliotheken = Bibliothek. 17.vol. 1993. 2.no. 176-180.p.

Res. angol és francia nyelven.

A francia tudományos és egyetemi könyvtárak gyűjtőkori együttműködésének tapasztalatai

Általános tudományos könyvtár; Egybehangolt állományalakítás; Egyetemi könyvtár

A francia egyetemi könyvtárak gyarapítási kerete elégtelen, ezért a kutatás ellátását külföldi szakirodalommal nem tudják biztosítani. A 80-as évek elején német mintára hozták létre a gyűjtőkori együttműködés rendszerét (CADIST). Bár a szakterületek tekintetében ma is vannak fehér foltok, több mint tízéves működés után az országos hálózat első eredményei már megmutatkoznak.

(Autoref.)

94/120

SCHMOLLING, Regine: Bestandsaufbau fremdsprachiger Literatur in einer multikulturellen Gesellschaft = Buch Bibl. 45.vol. 1993. 12.no. 964-972.p.

Res. angol nyelven.

Az idegen nyelvű irodalom állományának alakítása a multikulturális társadalomban

Állományalakítás; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Idegen nyelvű irodalom

Az NSZK-ban ma 6,5 millió külföldi él. A Német Könyvtárosegyesületek Szövetségének 1993-ban kiadott programnyilatkozata („Könyvtárak '93 – Szervezetek, feladatok, lehetőségek”) ellátásukat a könyvtárak alapvető feladatai közé sorolja: „A könyvtárak járuljanak hozzá a különféle etnikai csoportok kommunikációjához és kölcsönös megértéséhez.” Követelmény, hogy a városi könyvtárak és az ellátási rendszerek „differenciált idegen nyelvű dokumentumkínálatot biztosítsanak azoknak a német anyanyelvűeknek, akik idegen nyelvismeretre törekednek, a bevándorlóknak, akik németül akarnak tanulni és a külföldi polgártársaknak, akik anyanyelvükön kívánnak olvasni vagy szöveget hallgatni.” A 93-as könyvtári terv – az előzőektől eltérően – a vendégmunkások speciális könyvtári ellátását

nem fakultatívan vállalható szociális (karitatív) feladatnak tekinti, hanem kötelező alapeladatnak.

E követelmények gyakorlati megvalósítását a szerző a Hamburgi Városi Könyvtár példáján mutatja be. Az NSZK-ban 1991-ben a lakosság 8%-a volt külföldi, a könyvtárakban az idegen nyelvű dokumentumok 1%-ot tettek ki, Hamburgban közel 3%-ot (60 ezer dokumentum a 2 milliós állományból). A legnagyobb állománycsoport az angol (3540 szépirodalmi cím, 550 gyermekirodalmi), a török (3530 szépirodalmi és ismeretterjesztő cím, 1820 gyermekirodalmi), ezt jóval kisebb állománnyal követi (csökkenő nagyságrendben sorolva) a francia, spanyol, olasz, újjörög, perzsa, lengyel, portugál, vietnami, orosz, szerbhorvát irodalom.

Az igény állandóan változik. Az egykori vendégmunkások családjai (gyakran már a második generáció) asszimilálódnak, a korábbi igény anyanyelvi könyveik iránt visszaesett (kivéve a törököt). Új igény jelentkezett viszont a lengyel, az orosz, a román és legújabban a szerbhorvát irodalom iránt. Az állandóan változó keresletet a nagyvárosi könyvtári ellátó rendszer sajátos szolgáltatásaival (központi gyűjtemény, blokk-kölcsönzés) sikeresen ki tudja elégíteni. A következő években a központi szolgáltatások továbbfejlesztését tervezik.

Az idegen nyelvű könyvek beszerzése korábban a könyvtár két különböző részlegében történt: egyrészt a „Külföldi vendégmunkások irodalmának gyarapítási osztályán”, másrészt az általános állománygyarapítási részlegben („lektorátus”). Az utóbbi egységben az „iskolai nyelvek” irodalmát szerezték be: az angol, francia, orosz, ógörög, latin és skandináv nyelvű műveket. A kettősséget 1991-ben megszüntették, a dokumentumokat azóta egységesen a lektorátus szerzi be. A szerzeményezésnél felhasználják a könyvtárellátó (EKZ) rendszeresen megjelenő idegen nyelvű irodalmi ajánló jegyzékeit.

(Katsányi Sándor)

94/121

WESSELS, R.H.A.: The importance of international cooperation for grey literature availability = Alexandria. 5.vol. 1993. 3.no. 185-192.p.

A szűk publicitású irodalom hozzáférhetővé tétele; a nemzetközi együttműködés fontossága

Adatbázis; Bibliográfiai számbavétel; Együttműködés -nemzetközi; Hozzáférhetőség; Szűk publicitású anyag

Szürke irodalomnak általában a könyvesbolti forgalomba nem kerülő, legtöbbször speciális szakterület kiadványaként megjelenő dokumentumokat szokták nevezni. Jellemzőjük még, hogy viszonylag kis példányszámban látnak napvilágot, mint például a konferenciái anyagok, intézeti jelentések, doktori disszertációk stb. A kiadó gyorsan és a lehető legkisebb költséggel szeretne bizonyos információkat megosztani az azonos érdeklődésű szakemberekkel, szervezetekkel. Sok köztük az interdiszciplináris jellegű; a használóknak talán ezeket a legnehezebb fellelniük. A dokumentumokat meglehetősen szűk körben terjesztik – általában testvérintézeteknek, kormányzerveknek küldenek belőle, így még a könyvtárak számára is nehezen hozzáférhetők.

A nemzetközi adatbázisépítők közül főleg azok veszik a fáradságot a feldolgozásukra, melyek maguk is adnak ki ilyen anyagokat, és így tisztában vannak ezek értékével. Egyesek annyira fontosnak tartják őket, hogy nemzeti központokat hoznak létre a könnyebb beszerzés érdekében. Mindezek ellenére azonban a hozzáférés nehézségei és a magas feldolgozási költségek miatt bekerülésük egy-egy adatbázisba meglehetősen esetleges.

1978-ban az Európai Közösség Tanácsa konferenciát szervezett, melynek témája a szürke irodalom volt. Ennek eredményeképpen létrejött a SIGLE (a szürke irodalom európai információs rendszere) adatbázis az EK Tanácsának anyagi támogatásával. 1985-ben megszűnt ez a dotáció, viszont a nemzeti központok részvételével megalakult a szürke irodalom hasznosításának európai egyesülete, az EAGLE. Az egyesület tagjai Belgium, Franciaország, Németország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Spanyolország és Anglia.

A SIGLE adatbázist most már a résztvevők finanszírozzák, illetve egyre nagyobb mértékben saját bevételeiből tartja fenn magát. Jelenleg 325 000 rekordot tartalmaz, ez évente kb. 40 000-rel nő. Multidiszciplináris jellegű; a termé-

szettudományos irodalom adatai teszik ki 23%-át, a társadalomtudományoké 34%-át, a műszaki tudományoké 30%-át és az orvostudomány-biológia a 13%-át. Az Európai Közösség országai a BLAISE, az STN International és a SUNIST adatbázis szolgáltatóin keresztül férhetnek a SIGLE-hez, mások csak az STN International révén. Van azonban CD-ROM változata is, melyet a Silver Platter terjeszt.

Mivel egyre inkább törekednek a résztvevők körének és az adatbázis elérhetőségének kiszélesítésére, kelet-európai és skandináv országokat is meghívtak az adatbázisépítők közé. Ezen kívül együttműködést terveznek különböző adatbázisforgalmazókkal új produktumok létrehozására és terjesztésére.

A szürke irodalom fontossága és a nemzetközi együttműködés szükségessége indokolta azt a konferenciát, melyet 1993 decemberére terveztek Amszterdamba. Azokra a kérdésekre keresik a választ, melyek a szürke irodalom kapcsán felvetődnek, például: milyen az értéke a „fehér” irodalomhoz képest, mekkora hányada jelenik meg később „fehér” kiadványként a kereskedelmi forgalomban stb.

(Fazokas Eszter)

94/122

MYLIK, Mirosław: Czasopisma i książki religijne w bibliotekach = Bibliotekarz. 1993. 12.no. 9-11.p.

Vallásos folyóiratok és könyvek a könyvtárakban

Állomány; Közművelődési könyvtár

Részleges – a skierniewicei vajdaságból és Varsóból származó – felmérések szerint a közművelődési könyvtárak állományában az ETO 2. főosztályába tartozó művek igencsak minimálisan vannak képviselve: a könyvállomány 1%-át, a folyóiratállomány 3%-át teszik mindössze ki. S ki ne tudná: az e főosztályba sorolt művek java része álvallásos, laicista, ha ugyan nem ateista szemléletű. Egy felmérés, amely 10–10 pozitív, illetve negatív mű meglétét vizsgálta az állományokban, kétszer annyi negatív előfordulást regisztrált, mint pozitívet.

A 10 pozitív mű, esetenként műtípus a következő: Biblia (ETO jelzete: 22); az adott vallás tanításának hivatalos magyarázatai, pl. pápai enciklikák, zsinati iratok (262.5); az adott vallással kapcsolatos enciklopédiák, pl. a Katolikus enciklopédia (282); az adott vallás történetének bemutatása, pl. H. Sozomen: Az Egyház története (27); az adott vallás jegyében írt klasszikus művek, pl. Szent Ágoston Vallomásai, B. Pascal Gondolatai; vallásoktatási segédletek, pl. katekizmusok (238); vallástudományi szótárak–kézikönyvek, pl. Kis vallástudományi szótár (291); klasszikus és egyéb mitológiák, pl. R. Graves: Görög mítoszok, J. Parandowski: Mitológia (292/299); vallásfilozófiai művek (21); vallásos szépirodalom, lengyel irodalomból pl. A. Kamienska, J. Twardowski, K. Wojtyła, C. Milosz, R. Brandstaetter művei.

A negatív műtípusok közé a cikk szerzője Lenin, Marx és Engels vallással kapcsolatos műveit említi mindenekelőtt, illetve azokat a Lengyelországban megjelent műveket, amelyek az imént említett „atyák” ideológiáját sugallják.

A pozitív műtípusok közművelődési könyvtári jelenlétét mindenképpen erősíteni kell, különösen a falusi könyvtárakban, ahol az általánosan rossz helyzethez képest is még rosszabb a helyzet. S azt sem szabad elfelejteni, hogy Lengyelország keresztény, sőt: majdnem színtiszta katolikus állam, s így a katolikus világnézetű könyvek könyvtári beszerzése az adófizető polgárok igényeivel is kvadrál.

A cikkíró végül hangsúlyozza: mindezt a világszerte általánosan elfogadott tolerancia és pluralizmus keretei között kell megtenni.

(Futala Tibor)

94/123

WIESNER, Margot: Der Binnenmarkt – ein Etikettenschwindel? = Z.Bibliothekwes.Bibliogr. 40.vol. 1993. 5.no. 403-417.p. Bibliogr.

Az európai egységes piac – csak a címke változott?

Állománygyarapítás; Könyvtárak; Könyvkereskedelem; Külföldi kiadvány

Az európai egységes piac kialakulásának kedvezőtlen hatásai a könyvtárakra. – Szabad

áruforgalom; szándék és valóság (értéktöbbletadó belföldi importőr esetén; kereseti adó európai közösségbeli terjesztőtől való vásárlás esetén; importadó harmadik országból való közvetlen behozatal esetén). – Az adminisztráció nem egyszerűsödött (forgalmi adó azonosító száma és előzetes bejelentése; belkereskedelmi statisztikai adatszolgáltatás). – A kivételes elbánás felszámolása és ennek végzetes következményei. – A közművelődési könyvtárak sem kaphatnak adómentességet? – A könyvkereskedelem az egységes piac körülményei közepette (a piacok megnyitása; az átmeneti szabályozás koncepciója és megvalósítása; fix és szabad árak).

Lásd még 95, 104, 106-108, 166

Állományvédelem

94/124

KAHN, Miriam: Mastering disaster: emergency planning for libraries = Libr.J. 118.vol. 1993. 21.no. 73-75.p.

Készüljünk fel a természeti csapásokra! A tervezés fontossága

Elemi károk; Tervezés

A tűzvész vagy az árvíz szerencsére nem gyakori jelenség a könyvtárak életében. Mégis az utóbbi időben egyre több olyan szerencsétlenség következett be (pusztító áradás az Egyesült Államok közép-nyugati területén, az Andrew hurrikán, gyújtogatások, robbantás a Világkereskedelmi Központban), melyek figyelmeztetnek arra, hogy az intézményeknek fel kell készülniük az esetleges katasztrófa hatásainak elhárítására.

A könyvtári gyűjtemények megmentése sok esetben a helyes döntést hozó, aktív könyvtárosokon múlik. A gondosan megtervezett mentési programot szakszerűen végrehajtó felkészített személyzet tűzvész esetén például jelentős mértékben hozzájárulhat a károk és a helyreállítási költségek csökkentéséhez, a szolgáltatások mielőbbi újraindításához.

Felmérések szerint kevés könyvtár rendelkezik megfelelő katasztrófa-elhárítási tervvel.

1991-es OCLC-adatok szerint a 161 válaszadó könyvtárak mindössze 19%-a rendelkezett érvényes tervvel, és további 17%-ban folyt az elkészítése, azaz 64% egyáltalán nem rendelkezett mentési tervvel. Az AMIGOS Restaurátor Szolgálat 1992-es felmérése szerint 239 amerikai könyvtárból 179 nem rendelkezett kidolgozott katasztrófa-elhárítási tervvel, annak ellenére, hogy 25%-ukat 1992-ban sújtotta valamilyen természeti csapás.

Amennyiben egy könyvtár vezetése mentési terv elkészítését tervezi, az első feladat munkabizottság alakítása, amelyben fontos szerep hárul az állományvédelmi szakemberre. Valamennyi szint alaprajzán fel kell tüntetni a kijáratokat, tűzjelzőket, tűzoltókészülékeket, valamint a tárolt dokumentumok jellegét. A könyvtár állományát fontossági szempontból csoportosítani kell. Az 1. csoportba azon anyagok sorolandók, amelyeket nem érhet víz (fényképek, cédulakatalógusok) valamint az intézmény működtetése szempontjából fontos iratanyag. A 2. csoportba a pótolhatatlan dokumentumok kerülnek, a 3.-ba a gyűjtemény teljességét biztosító fontos anyagok, míg a 4. csoportot azon dokumentumok alkotják, amelyek megőrzése célszerű, de nem nélkülözhetetlenek.

Össze kell állítani a mentési egységcsomagot, amelynek a mentési terven kívül tartalmaznia kell legalább 10 polc letakarásához elegendő fóliát, ollót, néhány pár gumikesztyűt és gumicsizmát, gázálcokat, elemlámpákat telepelve együtt, fényképezőgépet, valamint a katasztrófa esetén értesítendőket és a szakértők jegyzékét.

Tűzvész és vízkár esetén hasonló intézkedéseket kell tenni: a víz főelzáróját el kell zárni ill. áramtalanítani kell az épületet. Tűz esetén riasztani kell és intézkedni a mentés azonnali megkezdéséről. Ezt követően kapcsolatba kell lépni a szakértőkkel és a biztosítóval. Vízkár esetén a nedves és száraz dokumentumok elkülönítése és eltávolítása, tűzvésznel a károsodott anyagok összecsomagolása és mentése a tervben meghatározott sorrendben történik. A sérült dokumentumok esetében felül kell vizsgálni a helyreállítás illetve a pótlás várható költségeit. Gondoskodni kell az épület helyreállításáról, és – amennyiben szükséges – a személyzet és a dokumentumok átmeneti elhelyezéséről, valamint a szolgáltatások beindításáról.

(Pappné Farkas Klára)

Feldolgozó munka

94/125

KLAUSS, Henning: Methodische und arbeitspraktische Überlegungen zur Erschliessung eines schriftlichen Nachlasses = Bibliothek. 17.vol. 1993. 2.no. 205-210.p. Bibliogr.

Res. angol és francia nyelven.

Az irodalmi hagyatékok feltárása; módszertani és gyakorlati kérdések

Feldolgozó munka; Hagyaték; Szabályzat - könyvtári

A hagyatékok feltárásához a dokumentumokat rendezni, azaz strukturálni kell. Ehhez a fizikai kezeléshez ad a cikk irányelveket, szortírozási technikákat azoknak a tapasztalatoknak az alapján, amelyeket az oldenburgi tartományi könyvtár szerzett Hermann Schumacher közgazdász hagyatékának feltárása során.

(Autoref. alapján)

94/126

CHU, Clara M. – O'BRIEN, Ann: Subject analysis: the critical first stage in indexing = J.Inf.Sci. 19.vol. 1993. 6.no. 439-454.p. Bibliogr. 12 tétel.

Az indexelés kritikus első szakasza: a tárgyi feltárás

Indexelés; Kísérlet; Tárgyi feltárás

Az indexelésről szóló tanulmányok általában nem foglalkoznak annak első, fontos szakaszával, a tárgyi elemzéssel. A Kaliforniai és a Loughborough-i Egyetem két szaktanára közös kísérletet végzett 104 diák részvételével annak felmérésére, hogy milyen tényezők hatnak a tárgyi elemzés gyakorlatában, mérhető-e ezek, és – osztályozási rendszerektől függetlenül – a kapott eredmények általánosíthatóak-e az indexelés folyamatára?

A tanulmány szerzői rövid, szakmai tudást nem igénylő, népszerű folyóiratcikkek témameghatározásaival vizsgálták a tárgyi elemzés makro- és mikrofolymatait.

A kísérleti munka során az egyes fázisok értékelésével egyszerre több, előre megfogalmazott kérdésre keresték a választ: Képes-e a kezdő indexelő sikeresen meghatározni a dokumentum fő témáját; Mi teszi könnyűvé a fő és további témák kiválasztását; Milyen szereppel bírnak a dokumentum egyes részei: a cím, a fő rész, a referátum, a bibliográfia a helyes témaválasztásban; Nehezebb-e a humán tudományi szövegek feldolgozása a tényszerű ismereteket közlőkénél; Lehet-e egy írásnak több központi témája, és megállapítható-e, hogy melyik a domináns.

A vizsgált három cikket előzetesen a szerzők – szakavatott tanárok – indexelték. Fő témájuk a következő volt: 1. Dél-afrikai gazdasági terjeszkedés Fekete-Afrika országaiban, 2. A Vénusz bolygó felfedezése a Magellán űrhajóval, 3. Személyes tapasztalatok a társadalmi és kulturális azonosság keresésében.

Az egyes cikkek témájának meghatározását követően kérdőíves felméréssel összehasonlító táblázatokat állítottak össze. Megállapítást nyert, hogy a társadalomtudományi és természettudományi cikkek (1. és 2.) fő témájának meghatározása jóval pontosabb és könnyebb volt, mint a humán tudomány körébe tartozó 3. cikké. Az első cikk fő témáját többségben (73%) helyesen választották ki, a 2., de a 3. cikknél már erősen megoszlottak az első és további témaválasztások. Ennek oka a nem tényszerű szövegben, hanem a kevésbé informatív bibliográfiai eszközökben keresendő. A legnagyobb nehézséget (csupán 8% nevezte meg jól a fő témát) a 3., humán tárgyú, szubjektív jellegű cikkszöveg jelentette a kezdő indexelők részére.

A bibliográfiai eszközök (cím, alcím, referátum, bevezető és témakiemelések) megléte és információtartalma, valamint a szöveg jó tagoltsága és világos nyelvezettel megírt fő része a sikeresség döntő tényezői voltak.

A fő és melléktémák viszonyát vizsgálva érdekes, hogy a 2. cikknél a 2. és a fő témát felcserélték a hallgatók. 29% választott helyesen fő témát, ugyanakkor a Vénusz bolygó felfedezése generikusabb témát többen (35%) neveztek meg. Ez esetben a szöveg tagolását jelezték nagyobb segítségnek.

A felsorolt, kölcsönhatásban lévő tényezők kimutathatóan hatnak a tárgyi elemzés makro- és mikroszintjein, esetenként eltérő hatásokkal.

(Bíró Júlia)

94/127

REISSER, Michael: Anforderungen an bibliothekarische Klassifikationen bei der Verwendung von EDV = Bibliothek. 17.vol. 1993. 2.no. 137-162.p. Bibliogr.

Res. francia és angol nyelven.

A könyvtári osztályozási rendszerek iránti követelmények online katalógusok és egyéb gépi információkeresési rendszerek esetén

Gépi indexelés; Gépi információkeresési rendszer; Gépi osztályozás; Online katalógus; Osztályozási rendszer; Tárgyszójegyzék

A dokumentumok formai és tartalmi feltárásának módszereit kivétel nélkül a hagyományos katalógusokat szem előtt tartva fejlesztették ki. A számítástechnika növekvő könyvtári alkalmazása szükségessé teszi a hagyományos feltárási módszerek kritikus vizsgálatát. A cikk a könyvtári osztályozást és annak alkalmazását vizsgálja a nyilvános hozzáférésű online katalógusokban és más információkereső rendszerekben. Különböző osztályozási rendszereket tesztel osztályozáseméleti szempontok alapján, hogy alkalmasak-e a gépi rendszerekben a szokásos keresési funkciókra. Végül listába foglalja a tárgyszómutatókkal szemben támasztott követelményeket, amelyek az online katalógusban a verbális hozzáférést biztosítanak a könyvtári osztályozási rendszerek egyes osztályaihoz.

(Autoref.)

94/128

KRETOV, A.A.: Transliteraciâ ruskikh tekstov sredstvami latinskoj grafiki: nesoveršenstva i usoveršenstvovaniâ = Naučn.-Teh.Inf. 2.ser. 1993. 7.no. 26-27.p.

Transzliteráció

Az elektronikus posta térhódításával már nemcsak a külföldiek, hanem az orosz könyvtárosok problémája is lett a cirill betűk átírása latin betűkre.

A cikk két elterjedt rendszert vet össze. Az egyik a Szovjet Tudományos Akadémia rendszere (SZAN), amely a fonémának a szóban elfoglalt helyét is figyelembe veszi az átírásnál, így ötvözi a transliteráció és a transzkripció elveit. Az ISO-átírás tisztán transliteráció, azaz egy betűnek egy másikat felelt meg (LIN-LOUT-elv = letter in – letter out).

A leginkább problematikus a SZAN-átírás az orosz x és щ átírásánál, amelynek nem egy, hanem két betűt felelt meg (ch, illetve šč).

Az ISO-átírást nagyon jól lehet alkalmazni a gépi transliterációnál, bár ebben is vannak következetlenségek. Nyelvészeti szempontból a magánhangzók átírását nem tartja a szerző következetesnek, illetve alapvetően elhibázott a щ átírása a š jellel. Az ISO-átírás minden egyszerűsége és kényelmessége ellenére sem alkalmas az orosz szövegek átírására és elektronikus formában való küldésére az Interneten, hiszen a diakritikus jelek (ékezetek) nem továbbíthatók.

A szerző az elektronikus posta számára új átírási rendszert javasol, amely néhány esetben kétjegyű betűt tartalmaz, hasonlóan a SZAN-hoz, nem veszi figyelembe a betű pozícióját, hasonlóan az ISO-hoz, és néhány mássalhangzó esetében pedig a nyelvészeti megközelítéstől független grafikai elvet ajánl. (A cikk végén közli a javasolt átírási táblázatot.)

(Rácz Ágnes)

Katalógusok

Lásd 127

Információkeresés

94/129

DIERIG, Thomas: Vom Katalogisierungsverbund zum „Gopher-Betreiber“ = Bibliotheksdienst. 27.vol. 1993. 10.no. 1519-1526.p.

A közös katalogizálástól a gopherrel való üzemelésig

Gépi információkeresés; Gépi könyvtári hálózat; Szoftver

A Délnyugat-német könyvtári hálózat (SWB) 1983-ban alakult katalogizálási együttműködés-ként. Azóta is jól működik, a könyvtáraknak átlagosan csak a művek 20%-át kell maguknak fel dolgozniuk.

A hálózat adatbázisát több lépcsőben tették országosan ill. világszerte hozzáférhetővé: először külső résztvevők számára (már 1983-ban), majd az egyetemi számítógép-hálózatok számára, 1992-ben az Interneten keresztül, végül 1993 augusztusától saját gopher közvetítésével.

A gopherrel sikerült kiküszöbölni az Internet FTP-szolgáltatásainak nem kifejezetten használható kommunikációs nyelvét is.

Az SWB gopherjének főmenüje a következő:

1. rész:

Információk/publikációk (szolgálati használatra, a könyvtárosok számára)

- A Délnyugat-német könyvtári hálózat (közhasznú tudnivalók, publikációk referátumai – a teljes szövegek az FTP szerverről lehívhatók)
- Egyéb hálózatok/könyvtárak minervája
- Könyvtárügyi publikációk (más forrásokból)

2. rész:

Információs rendszerek (a könyvtárosok és a végfelhasználók számára)

- Bibliográfiai adatbázisok (hálózati és nemzeti könyvtári katalógusok, bibliográfiai hálózatok, nemzeti bibliográfiák a világ minden részéről)
- Információs rendszerek világszerte
- Gateway szolgáltatások (FTP, Archie, Veronica, stb.)

Esetleg még: elektronikus könyvek és elektronikus folyóiratok.

(Hegyközi Ilona)

94/130

DAVIES, J. Eric – PRICE, Sandra: The information cornucopia. Evaluating the integrated information workstation concept. Theory and practice = FID News Bull. 43.vol. 1993. 10.no. 234-241.p. Bibliogr. 18 tétel.

Az információs bőségszaru. Az integrált információs munkaállomás koncepciójának értékelése. Elméleti és gyakorlati kérdések

CD-ROM; Hardver; Kísérlet; Online információkeresés; Szoftver; Terminál

A BLRDD és az Engineering Information Inc. által támogatott program keretében a loughborough-i műszaki egyetem könyvtárában arra akartak választ kapni, hogyan működik és hogyan értékelhető egy integrált információs munkaállomás egy olyan felsőoktatási könyvtárban, amelyben vannak már megszokott információs szolgáltatások, és viszonylag felkészültek a használók.

Az információs munkaállomás az egy operátor számára egy adott feladathoz szükséges eszközökkel felszerelt terminál vagy PC. Hagyományosan külön állomáson dolgoztak a különböző feladatokat végző könyvtárosok és a használók, és a funkciók között nem volt „átjárás”. Az integrált munkaállomás ezzel szemben az összes funkciót (azonosítás, kiválasztás, rendelés, szállítás, kezelés, kinyomtatás, alkalmazások) egyetlen – önálló vagy hálózatba kapcsolódó – munkahelyről elérhetővé teszi.

Az egyetem integrált információs munkaállomása a következő modulokból állt:

- CD-ROM keresés a Compendex plus adatbázisban vagy bármely más Dialog lemezen,
- CD-ROM keresés az Ei Page One, helyi, current contents jellegű forrásban,
- online keresés adatbázisokban,
- Ei Order, hivatkozásjegyzék dokumentumrendeléshez,
- Ei View, elektronikus úton nyert dokumentumok kezelése, kinyomtatása,

– faxolási lehetőség bármely kívánt munkaállomásra további kezelés céljából.

Ezek DOS, illetve Microsoft Windows környezetben működnek. A rendszert 1990/91-ben állították fel, ekkor készültek – és azóta is készülnek – a segédletek a használatához.

A munkaállomás vizsgálatához 37 oktatót választottak ki, akik a munkaállomáson végeztek keresést, majd egy könyvtáros az eredményt – szintén a munkaállomáson – összevetette az állománnyal, szükség esetén könyvtárközi kéréseket továbbított, így biztosította a keresett dokumentumokat. A keresés lehetőségét később kiterjesztették.

A mémöki és kémiai tanszék munkatársai végezték a legtöbb keresést. A használók többsége a természetes nyelvű indexet használta a legtöbbet, kevesen választották a szerző nevét elérési pontként. A használóknak több, mint a fele csak egyféle keresést végzett, vagyis sajnálatosan nem használják ki a rendszer valamennyi lehetőségét. Ezen talán jobb felkészítéssel lehetne segíteni.

A használóknak egyharmada vette igénybe a nyomtatott és elektronikus segédleteket. A felhasználók nagy többsége egyedül, közvetítő nélkül szeret keresni és az a véleménye, hogy az adatbázisokban könnyű a keresés, gyorsabb és pontosabb egy specifikus téma keresése egyedül, több időt tölthet a böngészéssel.

A használók kissé túlbecsülik saját keresési készségeiket. Kiderült, hogy a rendszert és a keresési technikákat jobban ismerő személyzet támogatásával jelentősen növelhető a visszakeresett releváns tételek száma. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a dokumentumrendelés és rendelkezésre bocsátás terén vannak feszültségek.

A jövőre nézve nagyszabású terveik vannak. Nemzetközi hálózatban szeretnének működni, amely nemcsak az adatbázisok használatát tenné lehetővé, hanem a dokumentumok teljes szövegének elektronikus közvetítését, újságok elektronikus terjesztését és a használók közötti kommunikációt is.

A kísérleti munkaállomás messzebb mutató problémákat is felvet. A rendszernek a dokumentumok azonosítása helyett azok kézbevitelét, a hozzáférhetőséget kell biztosítani, ehhez pedig javítani kell a dokumentumszolgáltatást. Az integrált információs munkaállomás nemcsak könyvtári kellék, ott kell lennie minden irodában, laboratóriumban stb., ennek feltételei pedig ko-

moly forrásokat igényelnek. Az új, egyre összetettebb, kifinomultabb rendszerek létrehozásakor a használhatóságnak, az átláthatóságnak kell főszerepet játszania.

(Orbán Éva)

94/131

WISSMANN, Christian: Techniques of data retrieval for scientometric research in the ISI citation indexes = J.Inf.Sci. 19.vol. 1993. 5.no. 363-376.p.

Visszakeresési technikák az ISI hivatkozásmutatóiból, tudományometriai vizsgálatok számára

Gépi információkeresés; Hivatkozásmutató; Szoftver; Tudománymetria

A cikk a DIMDI, az STN, a DIALOG és az ORBIT adatbázis-szolgáltatók és az ISI CD-ROM visszakeresési szoftverének felhasználhatóságát vizsgálja a Citation Index adatbázisaiban végzett tudományometriai vizsgálatok céljaira. A publikációk és a hivatkozások gyakorisági megoszlása, a közös szerzőség és a közös hivatkozások elemzése és a bibliográfiai párosítás módszere szerepel a példákban. A cikk ismerteti az online Citation Index használatával kapcsolatos gyakorlati problémákat is.

(Autoref.)

94/132

MEADOW, Charles T. – WANG, Jiabin – STAMBOULIE, Manal: An analysis of Zipf-Mandelbrot language measures and their application to artificial languages = J.Inf.Sci. 19.vol. 1993. 4.no. 247-257.p. Bibliogr. 19 tétel.

A nyelvek Zipf-Mandelbrot-féle kvantitatív jellemzőinek elemzése és alkalmazásuk a mesterséges nyelvekre

Információkereső nyelv; Nyelvészeti kérdések

A szavak gyakorisági megoszlásának vizsgálatát a nyelvudományban már egy ideje alkalmazzák és gyakran használják az informatikai

kutatásokban is, például a kulcsszavak előfordulásának becslésére vagy a szó jelentőségének kiszámítására előfordulásának gyakorisága alapján. A cikk a gyakorisági vizsgálat egy bizonyos aspektusának, a Zipf-törvénynek történeti áttekintését adja. Ezt explicit formában tulajdonképpen E.U. Condon fogalmazta meg elsőként, majd később B. Mandelbrot módosította. A cikk a Mandelbrot-féle paraméterek használatát vizsgálja a nyelvek és a nyelvhasználat területén. Javasolja e paraméterek felhasználását a mesterséges (parancs-) nyelvek jellemzésére, illetve arra, hogy a számítógépes interfészek a használókkal azok háttérét és készségeit figyelembe véve tudjanak kommunikálni.

(Autoref.)

Lásd még 127

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

94/133

HOFFMANN, Hilmar: Projekte zur Leseförderung. Was tut die Stiftung Lesen für Bibliotheken? = Buch Bibl. 45.vol. 1993. 12.no. 980-981.p.

Programok az olvasás támogatására. Mit tesz az Olvasás Alapítvány a könyvtárakért?

Alapítvány; Irodalompropaganda

A Stiftung Lesen (Olvasás Alapítvány) mintegy 50 különböző projekt keretében kínál a könyvtáraknak programokat, melyek egyrészt a könyvtárak olvasásra nevelő tevékenységét könnyítik meg, másrészt hatékonyabb PR-munkát és a használókkal jobb együttműködést tesznek lehetővé. Az Alapítvány általános célja az olvasáskultúra minél szélesebb körű, főként a gyermekek és fiatalok számára történő népszerűsítése.

A több mint 300 olvasóklub feladata többek között a gyermekek és fiatalok megismertetése a könyvtárral. Vonzó szabadidős programokat szerveznek, melyeknek keretében játékos formában irányítják a gyermekek figyelmét az olvasásra. Megfelelő irányítással a fiatal olvasóklubtagok ráébredhetnek arra, hogy az olvasás a

kommunikációs készséget segítő, a tapasztalatokat gazdagító–elmélyítő tevékenység. Az olvasóklubok könyvkinálata szándékosan nem túl bőséges, mivel a helyi könyvtárak megismerése minden klub egyik fő programja. A klubok iskolákban, ifjúsági központokban vagy közvetlenül a könyvtárakban működnek. A Stiftung Lesen szerződést köt a klubok vezetőivel és rendelkezésükre bocsát egy kisebb könyvgyűjteményt.

Az Alapítvány évente „Könyvtavas” elnevezéssel országos olvasásfesztivált rendez. Több mint 1500 városban és faluban összesen 8000 rendezvényt szerveznek, melyeknek előkészítéséhez, lebonyolításához és finanszírozásához az Alapítvány brosúrája nyújt útmutatást.

Több európai országra kiterjedően már négy év óta folyik a „Könyvtavas” keretében indult, népszerű szerzőkeresési játék, amelyre csak Németországból évente 50-60 ezer megfejtés érkezik az Alapítványhoz. A jelentkezési lap egy tarka posztert is tartalmaz, amelyen híres ifjúsági regények motívumai találhatók. A hátoldalon lévő útmutatások segítségével a gyerekeknek ki kell nyomozniuk a szerzőt, a címet és az egyik főszereplőt. Természetesen olyan irodalmi művet választanak, amely az összes résztvevő országban forgalomban van. A kérdések nem mindig könnyen megválaszolhatók, ezért a gyerekek a család, a baráti kör, a tanárok és könyvtárosok segítségét is igénybe vehetik. Ezzel a szervezők a könyvekről való beszélgetésre szeretnék ösztönözni a résztvevőket.

A Stiftung Lesen évek óta együttműködik a televízióval, hogy a nem olvasókhöz olyan médiumon keresztül szóljon, amely valóban eléri őket. A televíziós szerzőkkel és szerkesztőkkel együtt az irodalom népszerűsítésének új formáit keresik a gyermekek és fiatalok számára. Ennek egyik példája az osztrák televízió által készített könyvmagazin, a „Folytatása nincs”, amelyet a német televízió is havonta sugároz. Ebben a hagyományos könyvismertetésekén kívül mindig szerepel két ifjúsági könyv játékfilmváltozata, melyeket azonban a legizgalmasabb résznél abahagynak. Ezután a műsorvezető a könyvhöz irányítja a kíváncsiakat: a hatás statisztikailag bizonyított, nemcsak a könyvesboltokban, hanem a könyvtárakban is rendkívül megnő az érdeklődés a bemutatott könyvek iránt.

Az Alapítvány forgalmaz olyan videokazettákat is, melyek hat-hat megfilmesített könyv összefoglalását tartalmazzák. Ezeket nemcsak a

pedagógusok hasznosíthatják jól a tanításban, hanem a könyvtárak is a fiatalokkal kapcsolatos munkájukban. Annak érdekében, hogy a könyvtárak még a televízióadás előtt tájékozódhassanak a bemutatandó könyvekről, kívánságra az Alapítvány megküldi a hozzájuk tartozó posztert. (Feimer Ágnes)

94/134

TEREŠIN, V.I.: Rukovodstvo čteniem? Net, bibliotečna pedagogika sotrudničestva = Naučn.Teh.Bibl. 1993. 7.no. 43-54.p. Bibliogr. 11 tétel.

Olvasásirányítás? Nem, könyvtári együttműködési pedagógia

Könyvtárpedagógia; Olvasásra nevelés

A „szovjet könyvtártudomány” számos tanításának-állításának vitatása folyik. Közéjük tartozik az olvasásirányításról szóló tan. Egyesek, közülük is főként A. N. Vaneev szerint az olvasásirányításnak továbbra is helye van a könyvtári munka eszköztárában, annál is inkább, mivel elméletét, mindenekelőtt N. A. Rubakinnak köszönhetően már a forradalom előtt kimunkálták.

A tények makacs dolgok: az olvasásirányítás elmélete valóban már a forradalom előtt megszületett, és senki sem vonja kétségbe: őszinte értelmiségi aufklärismusból. Ám az is igaz, hogy ez az elmélet „jól jött” a forradalom utáni évtizedek bolsevik propagandájának, ui. jegyében gátlás nélkül lehetett manipulálni az egész szovjet könyvtárügy működését. Pl. a Lenin Könyvtárét is, hiszen közismert az Oroszországi Föderáció Kulturális Minisztériuma Könyvtári Főosztályát vezető E. I. Kuz'minnak 1990-ből származó kijelentése: a Leninka „az olvasás fölötti állami cenzorként funkcionál”.

Igy hát nem ildomos védeni – még az ellentmondásos elmélet „atyja”, Rubakin mögé bújva sem – az olvasásirányítást, amely az állományépítés tekintetében is sajnálatosan maradandó nyomokat hagyott a volt szovjet könyvtárakban.

Tudni kell: kétféle pedagógiai elmélet és gyakorlat van, egyfelől az autoritatív, másfelől az együttműködésen alapuló. Az olvasásirányítás pedig az autoritatív, tehát a mindenképpen elvetendő irányzatok közé tartozik. Az együtt-

működésen alapuló pedagógiáé a jövő – állítja helyesen I. A. Mejjis. Neki csak abban nincs igaza, hogy szkeptikus e pedagógia könyvtári alkalmazását illetően. Ő ui. e pedagógia alkalmazását, azaz a személyiség szocializációját más társadalmi intézményeknek engedi át, s a könyvtárat az iménti intézmények tevékenységét kiszolgáló intézménynek tartja csak.

A cikk szerzője a fentieket követően így foglalja össze nézeteit: „Én korántsem csak az »olvasásirányítás« fogalmával szemben lépek fel aktívan, hanem az »olvasó kiszolgálása« fogalmával szemben is. Az ok: az első folyamat a könyvtárost (még ha meggyőződése szerint nem is célból) diktátorrá teszi az olvasóval szemben, a második ezzel szemben az olvasót teszi diktátorrá, a könyvtárost pedig szolgálóvá. Nekünk meg kell szabadulnunk mindattól, ami idejét mülta, és ki kell munkálnunk az új társadalom új könyvtárainak új metodológiai alapjait.”

(Futala Tibor)

Kölcsönzés

94/135

KETLEY, Peter: Circulation functions within OPAC: self-issue and self-renewal at Bradford University Library = VINE. 92.no. 1993. 7-11.p.

Kölcsönzési funkciók az online katalógusokban. A kölcsönzés és a hosszabbítás önálló intézése az olvasók által a Bradford Egyetem könyvtárában

Integrált gépi rendszer; Kölcsönzés -számítógéppel

A felsőoktatási könyvtárak pénzügyi nehézségei mellett a velük szemben támasztott szolgáltatási követelmények egyre növekednek. E probléma megoldását minden olyan automatizálási megoldás segíti, amely levesz valamennyi terhet a személyzet válláról. Ezért a Bradfordi Egyetemi Könyvtár, amely 1989 óta a McDonnell Douglas Information Systems URICA nevű számítógépes rendszerét használja, 1990-ben azzal az igénnyel fordult a vállalatához, hogy a szoftvert bővítse ki olyan önkiszolgáló lehetőségekkel,

amelyek segítségével az olvasók saját maguk hosszabbíthatják meg a lejárat dátumokat, illetve kölcsönözhetik ki a könyveket.

Elsőként az olvasói hosszabbítást vezették be, mert ez a funkció nincs összefüggésben a könyvtár lopásgátló biztonsági rendszerével. Az olvasó, miután begépelte azonosító adatait, megjelenítheti a nála lévő könyvek jegyzékét, majd a szükséges könyveket – amennyiben nincs rájuk előjegyzés – az „R” funkció segítségével meghosszabbíthatja. Ez az lehetőség nemcsak a könyvtár épületében, hanem az egyetemi hálózat többi terminálján is rendelkezésre áll, tehát a könyvtár zárva tartása idején is használható. Népszerűségét mutatja, hogy a használat egy éve alatt az olvasói hosszabbítások az összes hosszabbításnak több, mint felét tették ki.

Az önkiszolgáló kölcsönzés megoldása már nagyobb problémát jelentett. Mivel a könyvtár lopásgátló rendszere úgy működik, hogy a könyvek aktivizált állapota állandó, minden egyes kikölcsönzött könyvet a kijáratnál egy munkatárs sajátkezűleg vitt át az érzékelési zónán, miközben a kísérőcídulára bélyegzett dátum alapján ellenőrizte a kölcsönzés helyességét. A probléma az volt, hogy ha az olvasó maga kölcsönzi ki a könyvet, hogyan lehet majd az ellenőrzést végrehajtani a kijáratnál, lejárat dátum nélkül. A lejárat automatikus rögzítésére különféle módszerekkel próbálkoztak, de végül az olvasókra bízta, hogy ők írják be a dátumot a megfelelő helyre. A kijáratnál ezután mind a könyv azonosító számát, mind a dátumot szkennelre ellenőrzik.

A kölcsönző adatainak biztonsága veszélybe kerülhet, ha az illető a saját kölcsönzési nyilvántartásából nem „lép ki”, mert ilyenkor bárki hozzáírhat valamit a rekordjához. Ezt a problémát úgy oldották meg, hogy az olvasó belépése után egy bizonyos idő elteltével a rendszer automatikusan kilép ebből a funkcióból. A használói interfész barátságos: figyelmeztet, hogy a kikölcsönzendő könyv meglétét ne csak a katalógusban, hanem a polcon is ellenőrizték, s arra is felhívja a figyelmet, ha egy további könyv azonosítójának beírásával az olvasó már túllépné az engedélyezett mennyiséget. Az olvasói kölcsönzés mégsem olyan népszerű, mint a hosszabbítás: az összes kölcsönzésnek csupán 18,6%-át teszi ki. Ezért a jövőben a rendszert a terminálokhoz csatolt szkennerek útján (így az olvasónak nem kell a könyv azonosítóját kézzel begépelni), vala-

mint színes, grafikus opciók kínálatával még vonzóbbá kívánják tenni.

(Novák István)

94/136

FOUTY, Kathleen G.: Online patron records and privacy: service vs. security = J.Acad.Libariansh. 19.vol. 1993. 5.no. 289-293.p.

Az olvasókra vonatkozó adatok titkossága az online kölcsönzési nyilvántartásokban; a szolgáltatás és az adatvédelem konfliktusa

Adatvédelem; Kölcsönzés számítógéppel; Olvasók nyilvántartása; Online üzemmód

Az online kölcsönzési rendszerek használata felveti a használói adatbázisokban lévő információk titkosságának kérdését. A cikk ezeket a kérdéseket vizsgálja és módszereket javasol a könyvtárak számára, hogyan segíthetik a bizalmas kezelést, köztük olyan „offline” módszereket, amelyek lehetővé teszik, hogy a felhatalmazással nem rendelkező személyzet is megfelelő szolgáltatást nyújthasson, anélkül, hogy megsértené az adatvédelmi intézkedéseket.

(Autoref.)

gyorsítása a modern technika révén”) a hannoveri Műszaki Tájékoztatási Könyvtárban (TIB), amely a műszaki tudományok országos szakkönyvtára, különböző eljárásokat dolgoztak ki arra, hogy erőteljesen csökkentsék a dokumentumok megrendelésének és szolgáltatásának időigényét. Mindenekelőtt az online megrendelési munkafolyamatban igyekeztek javulást elérni, különösen a sürgős megrendelések esetében. A dokumentumszolgáltatás további gyorsítására a TIB tervezi egy nagyteljesítményű digitális másoló és dokumentumszolgáltató rendszer kialakítását.

(Autoref.)

Lásd még 107-108

Dokumentációs eljárások és termékeik

94/138

SALOMONSEN, Annika: The European national libraries cooperative project on CD-ROM: results, experiences and perspectives = Alexandria. 5.vol. 1993. 3.no. 193-200.p.

Európai nemzeti könyvtárak együttműködési programja a nemzeti bibliográfiai adatok CD-ROM-os cseréje terén; eredmények, tapasztalatok, lehetőségek

CD-ROM; Együttműködés -nemzetközi; Géppel olvasható katalógusadatok szolgáltatása; Nemzeti bibliográfia; Nemzeti könyvtár

1989-ben Dánia, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Portugália és az Egyesült Királyság nemzeti könyvtárai együttműködésbe fogtak annak vizsgálatára, hogy a CD-ROM mennyire alkalmas a nemzeti bibliográfiai adatok terjesztésére és használatára. A program, amely tíz jól kezelhető alprogramra tagolódott, 1990 januárjában indult. Egyik jelentős eredménye annak a tervezetnek az összeállítása, amely a bibliográfiai adatok közös kereső interfészének követelményeit tartalmazza, négy használói csoport (a gyarapító, a feldolgozó, a tájékoztató könyvtárosok és a végfelhasználók) igényeit szem előtt tartva. Másik jelentős ered-

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

94/137

SCHROEDER, Antje: TIBQUICK – der schnellste Weg zur Fachliteratur = ABI-Tech. 13.vol. 1993. 3.no. 181-188.p.

Res. angol nyelven.

A TIBQUICK program

Elektronikus posta; Kísérlet; Könyvtárközi kölcsönzés -számítógéppel; Másolatszolgáltatás

A német Szövetségi Kutatásügyi és Műszaki Minisztérium által támogatott TIBQUICK program keretében („Az országos irodalmi ellátás

mény egy kísérleti CD-ROM (The Explorers) előállítására, UNIMARC formátumban, amely dán, olasz, holland és portugál nemzeti bibliográfiai rekordokat tartalmaz. Egyéb jelentős termékek még a MARC–UNIMARC konverziós táblák és egy többnyelvű interfész.

(Autoref.)

Lásd még 103, 121, 161

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

94/139

KNIFFEL, Leonard: You gotta have Gerber-Hart: a gay and lesbian library for the Midwest = Am.Lib. 24.vol. 1993. 10.no. 958-960.p.

A homoszexuális irodalom tudományos szakkönyvtára a Gerber-Hart Library

Szakkönyvtár; Szexuális kérdések -irodalomban

Nem maradtak fenn dokumentumok, ezért kevesen tudják, hogy pusztán homoszexualitásuk miatt 15 ezer férfit pusztítottak el a náci koncentrációs táborokban. A homoszexuálisok életének más emlékeit sem őrizték a könyvtárak, levéltárak. Ezért alapították 12 évvel ezelőtt a két homoszexuális aktivistáról elnevezett chicagói Gerber-Hart Könyvtárat és Levéltárat, és ehhez hasonlóan még 80 gyűjteményt az Egyesült Államokban és Kanadában. Ezek a nyilvános magángyűjtemények hivatottak a homoszexualitással kapcsolatos dokumentumokat – tudományos munkákat, erotikus irodalmat, AIDS-betegek személyes vallomásait, feljegyzéseit stb. – gyűjteni, szolgáltatni.

Fontos feladatuknak tekintik a félelemmel és tudatlansággal övezett homoszexualitás történetének dokumentálását, a homoszexualitással kapcsolatos ismeretek terjesztését, a kutatás elősegítését. Az AIDS-betegek személyes feljegyzéseit nemcsak tudományos szempontból, hanem a tragikus egyéni sorsok megőrkítése miatt is értékesnek tartják, és az AIDS ellen küzdő nem homoszexuálisok is érdeklődnek az anyag iránt.

A homoszexuális használók, a homoszexualitás iránt érdeklődők gyakran előítéletekbe ütköznek, vagy egyszerűen nem találnak megfelelő anyagot a közkönyvtárakban. Ennek a homoszexualitásról kialakított téves felfogás az oka. A Gerber-Hart gyűjteményben homoszexuális önkéntesek dolgoznak, akik igyekeznek a mások ki nem elégíthető használói igényeknek elebe menni, és megértéssel fordulnak olvasóik felé. Bátorítják őket abban is, hogy más közművelődési és tudományos könyvtárakban folytassák kutatásukat. Számos dokumentumnak – folyóiratoknak, videofelvételeknek, a homoszexuálisok jogaiért folytatott küzdelem eszközeinek stb. – egyedüli őrzői. Utódok nélkül – vallják – a könyvtár az egyik lehetősége annak, hogy a homoszexuálisok történetét továbbörökítsék a következő generációknak, és erre vágnak is, amint ezt az idős homoszexuálisok adományai bizonyítják.

(Orbán Éva)

94/140

AMBROSY, Katja – HÜBNER, Manuela – JAMIN, Christian: Elektronischer Blindenarbeitsplatz in der Universitätsbibliothek Freiburg = Bibliotheksdienst. 27.vol. 1993. 11.no. 1736-1741.p.

Számítógépes munkahely vakok számára a freiburgi egyetemi könyvtárban

Egyetemi hallgató; Terminál; Vak olvasó

A freiburgi egyetem pszichológiai intézetének rehabilitációs pszichológusai azt vizsgálták, hogyan lehetne vak egyetemi hallgatók számára az önálló irodalomkeresést és -feldolgozást lehetővé tenni. Az eddigi legfontosabb segítség a vakok számára a kazettára felvett szöveg volt, az ezzel való munka azonban rendkívül időigényes, és a rögzített szövegek választéka minden szakterületen korlátozott.

Sok szöveg Braille-írással is hozzáférhető, de nemcsak az volt a cél, hogy vakok számára olvashatóvá váljanak a szövegek, hanem az is, hogy a látó társaikkal való közös munkát elősegítsék.

A freiburgi projekt keretében egy éven keresztül látássérült és vak használók (22-től 81 évesig) különböző, vakok számára készült olvasóberendezéseket próbáltak ki. A tanulmány célja az volt, hogy lehetővé tegyék az önálló iroda-

lomkeresést és technikai eszközök segítségével a nem vizuális módon történő irodalomkutatást megkönnyítsék. A projekt, melynek megvalósítása különböző szervezetek adományainak és a freiburgi egyetem anyagi támogatásának köszönhető, sikeres volt, és a vakok számára kialakított munkahely az egyetemi könyvtár állandó berendezésévé vált. Két gyakorló egyetemi hallgató vállalta a vak könyvtárhasználók segítését.

A berendezés alapját egy szkennert és beszéd-output képezi. A másolási folyamathoz hasonlóan a szöveg egy üveglemezre kerül. Egy „fénySOROMPÓ” felismeri a lemásolt betűket és jeleket, amelyeket azután a beszéd-output mesterséges hangja olvas fel. A munkát megkönnyíti, hogy minden lépést akusztikus visszajelzés kíséri. Lehetőség van a szöveg tagolására, a szövegen belül jelölések alkalmazására stb. A berendezést személyi számítógéphez kapcsolva a „letapogatott” szöveg szövegszerkesztővel feldolgozható. Egy elektronikus Braille-sor a képernyőszöveget ismét Braille-írásra alakítja. A billentyűzet bővítéseként a Braille-sor segítségével a szöveg olvasható és feldolgozható. A berendezéshez két nyomtató (mátrix- és normál) tartozik.

A berendezés elhelyezése komoly gondot okozott: a szövegolvasás nem zavarhatta a könyvtár többi használóját. Ezért egy könnyen megközelíthető külön helyiséget biztosítottak a célra.

A használók különböző életkorúak, így számítógépes ismereteik szintje sem azonos. A két patronáló munkája ezért igen sokrétű: gyakran bibliográfusok és adatbázis-előállítók segítségét is igénybe veszik, de néha az adatfeldolgozás első lépéseit is nekik kell elmagyarázniuk a használóknak.

A rendszer bizonyára még továbbfejleszhető. Először például lemezkönyvtár kialakítását tervezik. Jelenleg kazettafelvétel készül a freiburgi egyetemi könyvtárról: az épületről, a megközelítés módjáról, a látáskárosultak számára tájékoztató pontokról és a könyvtár speciális gyűjteményeiről. Más elektronikus tárolóeszközök (pl. CD-ROM-ok) alkalmazását is tervezik. Felveszik a kapcsolatot a látáskárosultak intézményeivel annak érdekében, hogy a könyvtárban a vakok számára kialakított munkahely optimálisan kihasználható legyen.

(Feimer Ágnes)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Általános kérdések

94/141

ROWLEY, J.E.: Information systems methodologies: a review and assessment of their applicability to the selection, design and implementation of library and information systems = J.Inf.Sci. 19.vol. 1993. 4.no. 291-302.p. Bibliogr. 20 tétel.

Információsrendszer-alkotási módszerek; áttekintésük és vizsgálatuk a könyvtári és tájékoztatási rendszerek kiválasztása, tervezése és megvalósítása szempontjából

Adatbázis; Gépi információkeresési rendszer; Rendszerelemzés; Rendszerszervezés

A rendszerek sikeres megvalósításához elengedhetetlen egy szervezett rendszerelemzési és tervezési program. A rendszeralkotási módszereket azért fejlesztették ki, hogy az információs rendszerek tervezésében, elemzésében és terveiben elősegítsék a rendszerszemléletű megközelítést. A cikk röviden áttekinti a rendszeralkotási módszereket a hagyományos megközelítéstől kezdve, a strukturált „kemény” és „puha” módszereket is beleértve. E módszerek ismertetik a programok fázisait és lépéseit, és az elemzés és tervezés során segítségképpen felhasználható eszközöket és technikákat. Különösen alkalmasak szoftver, adatbázisok és hardverkonfigurációk tervezésére. A könyvtári és információs menedzserek ritkán vesznek részt a rendszerek megtervezésében. Egyre inkább csak kiválasztják a legmegfelelőbb rendszert vagy szoftvercsomagot, és aztán kialakítják a hardverkonfigurációt és a rendszert az adott al-

Lásd még 120